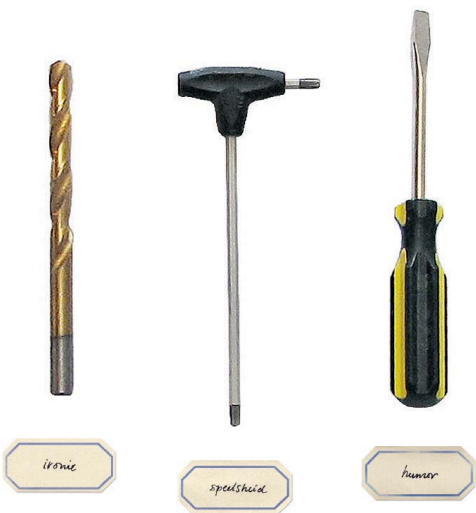

Links-liberaal heeft deugden van rechts nodig om de last van de vrijheid te kunnen dragen

Het was niet onbegrijpelijk dat een deel van de generatie die in de jaren 60 en 70 volwassen werd weinig ophad met moraal en gezag. Individuele vrijheid, culminerend in het 'Ik-tijdperk', werd beschouwd als het hoogste goed. Helaas, de meest fanatieke aanhangers van dit ideaal zagen niet dat in de vrije samenleving corrigerend optreden onvermijdelijk is. En dat een deugd als zelfbeheersing iemand ervan weerhoudt bij het minste of geringste uit de bocht te vliegen.

Marcia Luyten

Freelance journalist en schrijfster. Dit artikel is gebaseerd op haar laatste boek 'Ziende blind in de samsa. Hoe onze politiek, economie en cultuur 'Afrikanense' trekken krijgen'.

Zc zijn geboren rond 1968 en groeiden op met de verworvenheden van de jaren zestig: de sociaal-democraten die geen moeite meer hebben met moraal. De Amsterdamse wethouder Lodewijk Asscher (1974) veegt de Wallen schoon. Stadsdeelvoorzitter Ahmed Marcouch (1969) deelt bezems uit in Slotervaart en voedt Marokkaanse ouders op. Tweede Kamerlid Jeroen Dijsselbloem (1966) wil geen poeiers en hoeren op MTV.

Niet lang geleden zouden ze op een zijspoor zijn gerangeerd door de generatie vóór hen, vijftigers en zestigers die de *sixties* zelf meemaakten en zich haar nalatenschap hebben toegeëigend: de emancipatie van vrouwen en homo's, seksuele bevrijding, relativisering van autoriteit en een internationale blik. De kern: het individu heeft de vrijheid verworven zijn meest eigen leven te leiden. Hij kan zijn spoor zoeken, zonder te worden gehinderd door sociale controle, stand, klasse of religieuze milieu.

Over de samenleving waarin dat autonome

individu het beste gedijt, heeft links sindsdien duidelijk ideeën gehad. Die is vrij, open, ontpannen en tolerant, iedereen is gelijkwaardig, krijgt gelijke kansen en de uitkomsten lopen niet al te ver uiteen. Het ideaal is prachtig. Het is allen tragisch dat de meest fanatieke aanhangers van de vrije samenleving haar verzevenlijking hebben gedwarsboemd door niet in te zien dat in zo'n samenleving correcties onvermijdelijk zijn.

Toenmalig burgemeester van Amsterdam, Ed van Thijn, hield eind jaren tachtig het eerste rapport over Marokkaanse jeugdbendes onder

De aanhangers van de vrije samenleving hebben haar verzevenlijking gedwarsboemd

de pet – immers, voor hem was niet-ingrijpen een belangrijk principe. Opsporen van uitkeringsfraude werd geassocieerd met razzia's. Hedy d'Ancona zei in 1973 in een interview met NRC Handelsblad met haar kinderen te vrijen – 'ik ben erg erotisch'. In 1996 begon in Amsterdam een leer-werktraject voor criminele jongeren. Voor ambachtelijke en mentale vorming gingen die vervallen vestingwerken opknappen. Toenmalig GroenLinks-wethouder Frank Köhler, geen voorstander van wat voor dwang dan ook, vroeg de initiatiefnemer of die „geob-

sedeerd" was door „oorlogsmonumenten".

Het inrijdt heeft zich in de jaren zestig bevrijd van de knoet van pa en pastoor. De Moraal werd afgeschaft – het vrijgemaakte individu zou van nature snappen welke mores horen bij die ongevende persoonlijke vrijheid. De verhouding tussen overheid en burger werd gecorrigeerd door een heilig geloof in non-interventie.

Veertig jaar later blijkt dat vrije individuen niet zo mooi mens. Hij leeft voor en op zichzelf. Hij houdt van grote auto's en metersbrede flatscreens. Als bestuurder plundert hij uit de publieke ruif, lager op de ladder haalt hij zijn voordeel uit verzekeringen en regelingen en dat voelt als het koopmanschap. Lereren is niet leuk en vet eten lekker. Zijn assertiviteit is agressief.

Het vrije individu werd, in de woorden van Harry Kunneman, het 'dikke ik'. Met zichzelf en zijn eigen leven is hij ingenomen. Zelfs al geniet hij een 'onderdaanvriendelijke' overheid, als burger is hij een knieziende klant.

De samenleving lijkt intussen niet meer zo ontpannen en vrij als het de *soixante-huitards* door een storm stond. Ze is minder open. Letterlijk, door beveiligers, camera's, huizen achter hekken en een dam tegen geluiskzoekers. Figuurlijk, door de blik gericht op het eigen leven en argwaan voor wat van buiten komt – Pool of azielzoeker. Het vertrouwen in politiek en instituties is sinds 2002 laag, waardoor het SCP-onlangs concludeerde dat deze *high-trust* samenleving nu *low-trust* is.

Geen wonder dat conservatieve cultuurpessimisten als Theodory Dalrymple en Andreas Kinninging ploegen in vruchtbare grond. Ze claimen dat het elitaire streven naar vrijheid volkse massa's van hun kaders heeft beroofd. Als gevolg zijn hordes mensen veroordeeld tot leven in een uitzichtloze chaos aan de onderkant. Dalrymple en Kinninging hebben een sterke troef in handen: de generatie '68 is met haar links-liberale mentaliteit vergeten de moraal te onderhouden.

Tweehonderd jaar geleden waren Franse revolutionairen wel in staat tot zelfcorrectie. In 1789 stelden zij een van de belangrijkste verklaringen van de moderne tijd dan ook, vroeg de initiatiefnemer of die „geob-

en de Burger. Nadat ze in 1794 de meest fanatieken onder hen naar het schavot hadden gevoerd – Robespierre had in naam van De Deugd (strijd tegen corruptie) 16.000 Fransen laten onthoofden – stelden ze in 1795 een aangepaste Déclaration op.

Het was voorstelbaar geweest dat ze zich na Robespierres 'Terreur' hadden afgekeerd van alles wat naar deugden richte. Ze hadden ervoor kunnen kiezen om de rechten van het individu te benadrukken dat ook niet veilig was gebelken voor een extremistische republiek. De gematigde revolutionairen deden iets anders. Bezorgd over het handhaven van de orde, velden ze de 22 rechten uit de Mensenrechtenverklaring aan met plichten.

Zo zegt het 1ste artikel van de *Devoirs*: „De instandhouding van de samenleving vereist dat de leden hun plichten kennen en die vervullen." Ook zijn er artikelen met voorschriften voor goed gedrag, zoals het 4de. „Nul n'est bon citoyen, s'il n'est bon fils, bon père, bon frère, bon ami, bon époux." Een goede burger is ook een goede zoon, vader, broer, vriend en echtgenoot.

Dat de generatie '68 een afkeer had van deugden, is logisch. Zij was opgegroeid met klemmende instituties en gesloten gemeenschappen die moraliteit van boven oplegden. Het progressieve ongemak met moraal en een dwingende overheid was dus legitiem. De volgehouden weerzin – ook toen bleek dat het individu helemaal niet wist hoe de open samenleving te behouden – een beetje dom.

Een sociaal-democraat of GroenLinkser heeft een deugdzaam individu namelijk harder nodig dan een conservatief of rechts-liberaal. Het soort samenleving dat progressieve gesten doorgaans willen, lukt alleen wanneer haar leden goed met vrijheid en andere verworvenheden omgaan.

Voor conservatieven of christen-democraten zijn deugden niet onbelangrijk, integendeel. Alleen is in hun ideale wereld het individu ingesloten door gezin en gemeenschap. Dan heeft je over socialisering, disciplineren en correctie het hoofd niet te breken, dat regelt de gemeenschap. Zo vindt conservatief Andreas Kinninging dat moeders thuis moeten blijven om voor de kinderen te zorgen. "De vloek van het feminisme" is niet alleen dat er te weinig kinderen worden geboren, het heeft vrouwen ook weggehaald van de taak waar ze 'nou eenmaal' voor

geboren zijn: opvoeding en verzorging. Zeggen vrouwen hun baan op om voor de kinderen te zorgen, dan worden daar volgens Kinninging moeders en kinderen gelukkiger van. De conservatieve ideoloog heeft op een lastige vraag een makkelijk antwoord.

De rechtse liberaal heeft niet veel op met gesloten gemeenschappen. Ook niet met een overheid in het privé-domein. Hij koestert alleen minder hooggespannen ethische verwachtingen van de samenleving. De doorsnee VVD'er heeft geen moeite met ongelijke sociaal-economische uitkomsten. Met strikte handhaving van de wet net zomin.

De SP heeft daarentegen uitgesproken ideeën over hoe de maatschappij zou moeten zijn. In haar ideaal klinkt vaak het woord 'beschaving'. Getransformeerd uit een communistische partij kan de SP leven met een stevig sturende overheid om die beschaving te helpen.

Het is de linkse liberaal die zich de moeilijkste opdracht stelt. De onaangename druk van buiten is weggewerkt. Van conformisme bevrijd, heeft de mens ruim baan naar het mooiste mogelijke leven. Alleen is zelfvervulling slechts mogelijk als hij de last van de vrijheid dragen kan. Dat is: als hij zijn eigen grenzen kan bewaken en zichzelf kan corrigeren. Als hij duurdere groene stroom koopt. Als hij zijn derde biertje laat staan. Als hij snapt dat liefde voor kinderen geen lust verdraagt. Als hij ouderschapsverlof bepleit, ook als hij zelf geen kinderen heeft. Als hij in salarisonderhandelingen niet het onderst uit de kan haalt omdat de leraar, verpleegkundige of agent tien keer minder verdient. Kortom, als hij beschikt over een op de vrije ruimte toegesneden, geïnternaliseerde moraal.

De progressieve tieners en twintigers van toen, vijftigers en zestigers nu, hebben niet willen zien welke ingewikkelde paradox besloten ligt in hun prachtige ideaal: voor een echt vrije samenleving moeten haar leden meer van de deugden in huis hebben. Politiek vertaald: om het ideaal van vrijzinnigen als Femke Halsema te kunnen realiseren, moeten we conservatieven als Andreas Kinninging om spullen uit hun gereedschapskist durven vragen.

Die morele bagage behoeft geen ideologisch label – liever niet. De rechtvaardiging voor een postmoderne moraal moet een pragmatische zijn. Maatsf is de grootst mogelijke vrijheid voor zo veel mogelijk mensen. De pragmatische moraal staat niet in dienst van lichte of zware gemeenschappen; ze is gericht op burgerschap.

W elk stuk gereedschap missen we het meest? Waarschijnlijk de deugd van zelfbeperking, de kunst van zelfsturing. Anders dan wordt gesuggereerd in veelgehoorde kritiek op dat 'dikke ik', is het individu niet zo veel met zichzelf bezig. In elk geval niet in die zin dat hij goed naar zichzelf kijkt, zich

vrijheid

zelfbeperking

zelfopzet

bewust is van wat hij belangrijk vindt en weet welke keuzes daar in de praktijk wel en niet bij horen. In plaats daarvan houdt hij zijn impulsen en drijven voor signalen van een heilige innerlijkheid. Dat resulteert in opvliegenderheid en legitiemeer lomp en sociaal gedrag.

Tweede werktuig zou gevoel voor rechtvaardigheid zijn. Wie zich drie keer het salaris van de minister-president laat uitbetalen, ondermijnt een rechtvaardige verdeling van verdienste naar inspanning. Die geeft anderen een excuus voor fraude en bedriegerij. Uit rechtvaardigheid volgt ook de sociale solidariteit die gelijke vrijheid en kansen mogelijk maakt.

De moed om ongemak te pareren en moeilijke dingen te doen, is eveneens noodzakelijk gereedschap. In plaats van hekken op te trekken rond een 'vrije' ruimte, moeten we werk maken van de karaktervorming van het individu. De vraag hoe ouders, onderwijzers en de omringende sociale omgeving dat moeten doen zonder een spoor van Deugdenterreur, is even lastig als belangrijk. Dat vraagt wijsheid – nog een onmisbare eigenschap, en moed.

Door niet in te zien dat vrijheid zonder corrigerend optreden gedoemd is te onttaarden

Tot slot zijn er kleine werktuigen die te leven veraanamen: persoonlijke deugden als humor, zelfspot, speelsheid en ironie. Want de opdracht van zelfvervulling mag groots zijn, zonder zelfrelativering wordt dat geheid huilen.

Nu heeft niemand bezwaar tegen een deugdzaam karakter. Al in de zeventiende eeuw droeg het huis van Spinoza het vers: „Achl waren alle Menschen wijs, En wilden daarbij wel! De Aard waar haar en Paradijs, Nu isse meest een Hel." De relevante vraag is hoe je een individu voor de vrijheid uitruist.

Ook voordat Dijsselbloem cum suis moraliteit op links wef *salonfähig* maakte, werd soms gesproken over vorming. Zo begon PvdA-minister Jo Ritzen in 1993 een discussie over de 'pedagogische opdracht van het onderwijs'. Twee jaar praatte een 'platform' over een grote rol van scholen bij de sociale en morele vorming van leerlingen.

Tegelijkertijd voerde diezelfde onderwijminister de wet Weer Samen Naar School (WSNS) in. Leerlingen met leer- en gedragsproblemen kwamen naar het gewone basis- en voortgezet onderwijs. De meesten zitten op wat nu het vmbo is, tussen jongeren voor wie schoolgaan al

geen feest was. Sindsdien hebben vmbo-leraren de grootste moeite orde te houden. Op de vraag naar 'morele vorming' reageren docenten met spot of ergernis. „U bedoelt: voorkomen dat de pleuris uitbreekt!"

Deugden gaan niet over gratis praatjes. Karakter kost, behalve moeite, ook geld – voor ondersteuning van ouders, scholen of sport. Een bezuinigingsoplossing als WSNS pakt negatief uit voor de vorming van leerlingen.

Hetzelfde geldt voor het Normen en Waarden-debat van premier Balkenende: grote woorden waar de praktijk lelijk bij afsteekt – want de premier deed niks aan de materieel en immaterieel lage waardering voor leraren. Bij jeugdwerkers en docenten blijkt moraliseren alleen te slaan wanneer sprake is van samenhang tussen ideologie, institutie en praktijk.

Als stadsdeelvoorzitter doet Ahmed Marcouch moeite voor die coherentie. In Slotervaart is de criminaliteit op straat 'spectaculair gedaald'. Door handhaving veranderd de omgeving die grote invloed heeft op probleemjongeren. Marcouch houdt ouders verantwoordelijk voor hun kinderen. Onlangs riep hij burgers op de politie te helpen bij criminaliteitsbestrijding door informatie door te geven. Vijftien jaar geleden, onder burgemeester Ed van Thijn, was de oproep te 'klikken' hem op een onaanname vergelijking met de Tweede Wereldoorlog komen te staan.

Nu het soortelijk gewicht van de *soixante-huitards* in bestuur en politiek afneemt, blijven dat soort kwalificaties achterwege. Wat telt is wat werkt. Waren tot voor kort de deugden zo sexy als dikke bruine panty's, sociaal-democraten van rond de veertig hebben een stille doorbraak bewerkstelligd. Alleen heeft Marcouch als overtuigd moslim weer niet zo veel op met dat vrijegevochten individu. Het is hoog tijd dat de echt vrijzinnigen het onmisbaar materieel voor de vrije, open samenleving ontdekken. Ze moeten de moed hebben zich de deugden toe te eigenen en ze aantrekkelijk te verkopen: als het goed bevaarde geheim naar een mooier en gelukkiger ik.